
Doc. dr Dragan Manojlović
docent kriminalistike na Pravnom fakultetu
Univerziteta u Novom Pazaru

Lidija Nikolić-Novaković
asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta
u Novom Pazaru

Primljeno 15.06.2009.

FORENZIČKA LINGVISTIKA -UPOREDNO PRAVNI I KRIMINALISTIČKI ASPEKTI-

U ovom radu prikazan je nastanak i razvoj forenzičke lingvistike koja se u svetu već četrdeset godina primenjuje u kriminalističkim istragama i sudskim postupcima u cilju rešavanja raznih krivičnih dela i građanskih sporova. Navedene su oblasti u kojima se primenjuje ova disciplina, vodeći svetski eksperti i dve studije slučaja u kojima je forenzička lingvistika imala presudnu ulogu.

Ključne reči: forenzička lingvistika, identifikacija govornika, pripisivanje autorstva, identifikacija autora, analiza izjava, jezički dokaz, audio zapis, pisani tekst, krivični slučaj, građanski spor.

1. Istorijski razvoj i uporedni aspekti forenzičke lingvistike u nekim zemljama

Nastanak i pojava forenzičke lingvistike u pravu (sudu) i kriminalistici (policiji) vezuje se za briljantnog švedskog lingvistu Jana Svartvika koji je, kao ekspert odbrane, veštačio sporne iskaze u čuvenom slučaju iz 1966. godine.

Priča počinje 1949. godine u Rilington Pleisu broj 10 u Londonu u kući serijkog ubice Džona Kristija (John Christy), u kojoj je Timoti Evans sa svojom suprugom i jednogodišnjom ćerkom živeo kao podstanar. Timoti Evans je bio nepismen, povodljiv, i patološki lažov. Za njega je laganje bilo igra, i to ga je koštalo glave.¹ U novembru 1949. godine Evans je

¹ Više o ovom slučaju: [www.wikipedia.com/Timothy Evans/](http://www.wikipedia.com/Timothy_Evans/)

otišao u policiju i izjavio da je ubio svoju ženu i dete, ali je prilikom drugog saslušanja sve to porekao i optužio Kristija, glavnog svedoka na njegovom suđenju. Taj drugi Evansov iskaz pružice dokaz koji će doprineti njegovom posthumnom pomilovanju 1966. godine. Evans je na suđenju ostao pri svojoj tvrdnji da je ubica Kristi i da neki delovi njegovog prvog iskaza ne odgovaraju istini. Evans je proglašen krivim za ubistvo svoje žene i deteta i obešen u zatvoru Pentonvil u Londonu 1953. godine. Tri godine kasnije u Kristijevu kuću se uselio novi podstanar koji je pronašao nekoliko leševa žena među kojima je bilo i telo Kristijeve žene. Kristi je uhapšen i u toku saslušanja priznao je da je počinio sva ta ubistva i da je ubio i Evansovu ženu. Kristijevo priznanje izazvalo je veliku polemiku u britanskoj javnosti. Posle velikog pritiska slučaj je ponovo otvoren i 1966. godine sprovedena je javna istraga.

Tada je poznati švedski forenzičar lingvista Jan Svartvik pozvan, kao ekspert odbrane, da ispita sporne Evansove iskaze. Svartvik je odmah primetio da su te dve izjave pisane različitim stilom. Jedan iskaz je sadržavao obeležja govornog jezik a drugi obeležja pisanog jezika- administrativnog stila. Svartvikova analiza Evansovih iskaza je pokazala da su neki delovi njegovog iskaza prepravljani. To je pokazalo da je Evans govorio istinu (Svartvik, 1968). Svartvikov nalaz i mnogi drugi novi dokazi doprineli su da Evans bude posthumno pomilovan. Svartvik je 1968. godine objavio rad pod nazivom *The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics*² u kojem je opisao svoju, danas već čuvenu, analizu Evansovih iskaza. Te godine je rođena nova disciplina- forenzička lingvistika. Međutim, ovaj slučaj nije bio utvrđivanje autora, već njegova važnost leži u Svartvikovoj pionirskoj tehnici analiziranja prepravljenog teksta i nazivu za novu disciplinu, forenzičku³ lingvistiku.

Na žalost, posle Svartvika malo toga se radilo na razvijanju ove nove discipline u okviru pravnih i kriminalističkih otkrivanja ili dokazivanja

² Prim. prev. *Evansovi iskazi: Slučaj za forenzičku lingvistiku*

³ Pridev **forensic** (forenzička) izveden je od latinske konstrukcije **forum + ensis**, koja znači javno mesto ili trg na kojem su Rimljani rešavali pravne sporove i donosili presude. Danas se termin **forensic** (forenzički) upotrebljava da označi svaku javnu istragu i odnosi se na dokaz. Na primer, ako svedok tvrdi da je tog dana padala kiša, dolazi forenzički meteorolog da to istraži. S druge strane, ako postoji sumnja u autora, na primer, oproštajne poruke, iskaza, testamenta ili priznanja, dolazi forenzički lingvista da to utvrdi. Termin **forensic** se takođe upotrebljava da

kriminalne delatnosti. Na neočekivanim mestima pojavljivao se po neki članak u kojem je autor, najčešće neki istaknuti lingvista, analizirao sporna priznanja ili komentarisao autentičnost zabeleženog razgovora u policijskim zapisnicima. Tih godina nije bilo nijednog pokušaja da se utemeљи nova disciplina ili barem metodologija za forenzičku lingvistiku. Posao je prihvatán uglavnom kao izazov i uvek je zahtevao stvaranje a ne primenjivanje nekog metoda analiziranja .

Međutim, vremenom je postalo jasno da forenzički lingvisti mogu da služe zakonu i kriminalistima, pomažući onima prema kojima je zakon postupao nepravedno ili dokazujući da su oni kojima je oprosteno bili krivci.. Početkom 90-ih Malkom Kutard, istaknuti britanski forenzičar lingvista i profesor na Univerzitetu u Birminghamu⁴, počeo je da analizira druge sporne iskaze i priznanja. Tako je na videlo izašao još jedan primer pogrešne presude. Malkom Kultard je 1994. godine izveo revolucionarno lingvističko istraživanje spornih iskaza Dereka Bentlija⁵ koji je, kao i Evans, obešen početkom pedesetih godina (Coulthard, 1992). Sa pravnog i kriminalističkog aspekta, zadržaćemo se na slučaju Dereka Bentlija jer je on osuđen na smrtnu kaznu samo na osnovu dve rečenice.

Studija slučaja: Derek Bentli i Kris Krejg

Jedne novembarske večeri 1952. godine dva tinejdžera, Derek Bentli i Kris Krejg, krenuli su da provale u jedno skladište slatkiša. Žena, koja je u tom trenutku stavljala svoju bebu u krevet, videla ih je kako se penju na krov i pozvala policiju koja je odmah stigla. Policajci su opkolili zgradu i popeli se na krov da uhapsu dečake. Bentli se odmah predao, a Krejg je, opirući se hapšenju, pucao i ubio jednog od policajaca. Obojici dečaka se sudilo za ubistvo. Suđenje je trajalo dva dana. Krejg, koji je bio maloletan u vreme tog događaja, osuđen je na doživotnu kaznu zatvora, a Bentli, tada star 19 godina, je obešen. Bentlijeva porodica se uporno borila da se ispravi učinjenu nepravdu i konačno posle 46. godina u leto 1998. su uspeali, i to zahvaljujući profesoru Kutardu. Kao podrška toj borbi, 1991. godine snimljen je film *Let him Have It, Chris*, koji je veran opis ovog događaja.

⁴ Malkom Kultard je u međuvremenu postao prvi profesor forenzičke lingvistike na svetu i sada predaje na Univerzitetu Aston u Velikoj Britaniji.

⁵ Više o ovom slučaju: www.wikipedia.com/Derek Bentley/

Kako je moguće da Bentli bude osuđen i obešen za ubistvo koje je počinio njegov prijatelj Kris Krejg? Pošto je Krejg bio maloletan, neko je verovatno morao da odgovara. Tužilac je na Bentlijevom suđenju nastojao da dokaže da je Bentli bio saučesnik. Bentlijev branilac je naglasio poroti dva neophodna preduslova koja treba da se uzmu u obzir da bi ga osudili: moraju biti potpuno sigurni a) da je Bentli znao da je Krejg imao pištolj i b) da je Bentli podstrekao ili podstakao Krejga da ga upotrebi. Tužilac je kao dokaz za tačku (a) citirao rečenicu iz Bentlijevog iskaza: *I did not know he was going to use the gun*⁶ (Nisam znao da će da upotrebi taj pištolj). Tužilac je tvrdio da mesto ove rečenice u narativu događaja, pre nego što se pojavio prvi policajac na krovu, i upotreba određenog člana the gun (a ne a gun, što znači neki nepoznati pištolj) potvrđuju da je Bentli sigurno znao da je Krejg imao pištolj. Upotreba zamenice taj (odnosno određenog člana the) implicira da je Bentli znao da je Krejg imao pištolj pre nego što je upotrebljen. Drugim rečima the gun na osnovu njegove pozicije u izjavi mora da se protumačiti kao -"pištolj za koji sam već znao da ga Krejg ima." Dokaz za tačku (b) pružili su policajci. U svojim pisanim izjavama i usmenom izlaganju oni su tvrdili da je Bentli izgovorio sledeće: *Let him have it, Chris* što može da se protumači na dva načina: *pucaj u njega* (kako su tumačili i sudija i tužilac) ili *predaj mu pištolj* (kako je tumačio Bentlijev branilac). Bentli je poricao da je to izgovorio, a to je potvrdio i Krejg. Bentli je uporno tvrdio da policija nije zapisala njegovu priču redosledom kojim je opisivao događaj. Kultardova analiza Bentlijevog iskaza pokazala je da njegova izjava nije veran zapis Bentlijeve priče (monologa) kako je tvrdila policija i da je njegov iskaz jednim delom fabrikovan.

Profesor Kultard forenzičar lingvista je poznat po analizi govornog i pisanog diskursa. Pisao je nalaze kao svedok ekspert za više od 150 slučajeva i izneo dokaze u predmetu terorističkih akata u Severnoj Irskoj. Kao ekspert pojavljivao se više puta na apelacionom sudu uključujući i reviziju već pomenutog slučaja Dereka Bentlija, kada je 1998. godine presuda kriv preinačena posle 46 godina. Konačno pravda je i tehnički zadovoljena mada prekasno za Bentlija.

⁶ Ovo je samo jedan segment onoga što je bilo sporno u Bentlijevom iskazu. Detaljna analiza iskaza Dereka Bentlija objavljena je u Kultardovom članku ... *and then... Language Description and Author Attribution*. .

Drugi poznati britanski stručnjak-forenzičar lingvista je Džon Olson (John Olsson)⁷, direktor Instituta za forenzičku lingvistiku (Forensic Linguistics Institute). Njegovo istraživanje usmereno je na pronalaženje najpouzdanijeg metoda za utvrđivanje autorstva.⁸ Konsultovan je u više od dvesta (200) slučajeva utvrđivanja autorstva raznih tekstova, kao sto su preteća pisma, iznude, oprostajne pruke, SMS poruke... Autor je prvog udžbenika za forenzičku lingvistiku (Olsson, 2004).

U Sjedinjenim Državama lingvista, praktičar i svedok ekspert, koji je sistematski razvio forenzičku analizu diskursa za različite vrste slučajeva je Rodžer Šaj (Roger Shuy). Slučajevi na kojima je radio datiraju s početka osamdesetih i svi su dokumentovani u njegovim istraživanjima. Njegov posao uključuje lingvističku analizu razgovora na audio trakama (podmićivanje, pretnje, iznuđivanje, navođenje), pisanih dokumenata kao što su policijski zapisnici, svedočenja, priznanja, ugovori i drugo. U toku svog tridesetogodišnjeg rada Šaj je konsultovan u više od 500 slučajeva. Svedočio je kao ekspert za forenzičku lingvistiku 52 puta u krivičnim i građanskim postupcima, kao i pred američkim Senatom i Predstavničkim domom u postupku impičmenta američkih senatora i vrhovnih sudija 1982. godine (Shuy, 2005, Shuy, 1993).

U Australiji forenzički lingvisti, među kojima su najpoznatiji Dajana Ids (Diana Eades) i Džon Gibbons (John Gibbons), počeli su da se okupljaju početkom osamdesetih i uglavnom su bili zaokupljeni pitanjem prava građana u pravnim postupcima, naročito problemima sa kojima se suočavaju Aboridžini u postupku saslušavanja, jer oni govore jednim dijalektom engleskog jezika koji se znatno razlikuje od australijskog engleskog (Eades, 2000).

U Nemačkoj poznati praktičar forenzičke lingvistike je Hannes Kniffka. Počeci forenzičke lingvistike u Nemačkoj uglavnom su bili usredsre-

⁷ Na poziv autorke ovog rada Džon Olson je došao u Srbiju 2007. godine i održao predavanje na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru i potpisao protokol o saradnji sa pomenutim Univerzitetom. U skladu sa protokolom, svake godine u julu mesecu organizuje se Letnja škola forenzičke lingvistike i fonetike na departmanu u Pančevu. Pored Džona Olsona, predavanja na Letnjoj školi drži i dr Kejt Stori-Vajt (Kate Storey-Whyte), direktor AudioLex-a i jedan od osnivača Međunarodnog udruženja forenzičkih lingvista (International Association of Forensic Linguists- IALF). Dr Stori-Vajt je autor mnogih stručnih radova i stručnjak za identifikaciju govornika.

⁸ Forensic Linguistics Institute: www.thetext.co.uk

đeni na pripisivanje autorstva i razvijanje metodologije za taj postupak (Kniffka, 1996).

Iz svega navedenog vidimo da je forenzička lingvistika prilično razvijena grana primenjene lingvistike. Međutim, najveći pomak u razvijanju forenzičke lingvistike kao discipline tokom protekle decenije jesu *International Association of Forensic Linguists*⁹ (Međunarodno udruženje forenzičkih lingvista) i časopis *Forensic Linguistics: The International Journal of Speech, Language, and the Law*¹⁰ koji su osnovani na inicijativu Univerziteta u Birminghamu 1994. godine. Pomenuti časopis i IAFL su ozbiljna mesta na kojima se predstavljaju istraživanja iz oblasti forenzičke lingvistike iz celog sveta. Danas na mnogim univerzitetima postoje ili se tek osnivaju katedre za forenzičku lingvistiku.

2. Definisane pojma

Dosadašnja istraživanja stoje na stanovištu da je forenzička lingvistika grana primenjene lingvistike (McMenamin, 2002). Možda je bolje da se prvo zapitamo šta je lingvistika. Lingvistika je nauka o ljudskom jeziku. Lingvisti istražuju strukturu i funkciju jezika, usvajanje jezika (kako deca usvajaju jezik, gramatiku, vokabular), uzroke jezičkog hendikepa (afazija, disleksija), odnos jezika sa ostalim sistemima komunikacije, razlike između pisanog i govornog jezika, jezik kao sredstvo komunikacije i drugo. Saznanja do kojih dolaze lingvisti u toku svojih istraživanja često imaju uticaja izvan lingvistike. Rezultati lingvističkih istraživanja našli su svoju primenu u nastavi i učenju stranih jezika, jezičkom planiranju, lečenju poremećaja govora i sluha (Bugarski, 1996), a u poslednjih 40 godina neki forenzički lingvisti su otišli korak dalje i počeli da primenjuju svoje znanje o jeziku u svrhu rešavanja raznih kriminalnih radnji i sudskih sporova. Iz ovih aktivnosti, dakle, nastala je nova grana primenjene lingvistike, forenzička lingvistika.

Pre nego što kažemo bilo šta o forenzičkoj lingvistici, neophodno je da istaknemo šta ova disciplina nije. Lingvisti ne ispituju fizičke osobine papira ili starost dokumenta, vrste mastila kojim je napisan dokument, gde je proizveden papir, ne analiziraj rukopis (grafologija), niti rade psi-

⁹ <http://www.iafl.org>

¹⁰ www.english.bham.ac.uk

hološki profil ličnosti na osnovu rukopisa. Šta je onda forenzička lingvistika?

Forenzička lingvistika je analiza uzoraka govornog i pisanog jezika u krivičnim slučajevima i građanskim sporovima u kojima je jezik koji je neko upotrebio deo dokaza, a neretko i jedini dokaz. Međutim, zbog uskog tumačenja pojma forenzike,¹¹ nastale su neke zablude u vezi značenja i primene forenzičke lingvistike. Termin *forenzika* uglavnom se odnosi (naročito u Americi) na naučna dostignuća koja pomažu u rešavanju krivičnih dela. Verovatno zato što kriminalističke laboratorije uglavnom vode policijske službe. Na primer, jedna od najvećih laboratorija na svetu, laboratorija FBI-a,¹² pruža forenzičke i tehničke usluge federalnim, državnim i lokalnim policijskim službama bez novčane naknade. Forenzička obrada fizičkog dokaza obuhvata analizu krvi i drugih bioloških materija, narkotika, eksploziva i vatrenog oružja. Forenzičari se pojavljuju na sudu u svojstvu veštaka (svedoka eksperta) i svedoče o rezultatima forenzičkog ispitivanja.

Međutim, forenzičke nauke, po mišljenju mnogih pravnika (Tierisma, 1999), ne mogu se ograničiti samo na rešavanje krivičnih dela, zato što forenzičkom ekspertizom može da se koristiti i odbrana u krivičnim slučajevima. U anglosaksonskim pravnim sistemima odbrana može da ponudi svog eksperta da pobije dokaze. Takve dokaze često nude nezavisne laboratorije ili nezavisni eksperti¹³. U tom slučaju dokaz obično ne rešava slučaj već je ponuđen da pokaže da je rešenje koje predlaže policija pogrešno.

Forenzička lingvistika se ne odnosi samo na krivične slučajeve i pretkrivični postupak. Ona obuhvata mnogo širi dijapazon tema uključujući upotrebu jezika u sudnici (jezik koji upotrebljavaju sudije, branioci, tužioci i svedoci u sudskim postupcima), jezik samih zakona, jezik u građan-

¹¹ Razni filmovi i televizijske serije kao što su *Tihi svedok* i *Mesto zločina* kreirali su mišljenje da jedino prirodne nauke (medicina, hemija, fizika) mogu da pomognu u rešavanju krivičnih dela. To je pogrešno. Svaka nauka čije metode i saznanja mogu da se upotrebe za utvrđivanje pravno relevantnih činjenica i razrešenje nekog predmetnog slučaja, može da postane forenzička nauka. Više o tome: *American Academy of Forensic Sciences*: www.aafs.org.

¹² www.fbi.gov/hq/lab/labhome.htm

¹³ Dve najpoznatije nezavisne laboratorije u Velikoj Britaniji za forenzičku analizu audio snimaka i govora su *AudioLex*: www.audiolox-forensic.com. i *JP French Associates*: www.jpfrrench.com.

skim parnicama, jezik manjina, forenzičko tumačenje i pisano prevođenje i, naravno, jezik upotrebljen u krivičnim slučajevima, o čemu u ovom radu nećemo govoriti detaljnije jer bi smo izašli iz predmeta istraživanja. Forenzički lingvisti¹⁴ su veštačili u skoro svim vrstama krivičnih i građanskih parnica. Građanski sporovi uključuju sporove o zaštitnom znaku, upozorenja o štetnim posledicama na proizvodima (cigarete), poslovne prevare, rasna, polna i starosna diskriminacija kao i diskriminacija na poslu, klevete, sporni ugovori i kršenje autorskog prava (Solan, 1998). Krivični slučajevi na kojima su radili lingvisti uključuju priznanja, policijska saslušanja, razgovore u slučajevima zlostavljanja dece i odraslih, krivokletstvo, nameštanje cena, pranje novca, nelegalne kupoprodaje, mito i dr. Neki slučajevi mogu da pripadaju i krivičnoj i građanskoj kategoriji, a to su analiza autorstva i identifikacija govornika.

Od forenzičkog lingviste se često traži da utvrdi ko je napisao zahtev za otkup ili preteće pismo, čiji glas je na audio traci, da li reč u nekom ugovoru znači X, Y ili nešto sasvim drugo, šta je govornik nameravao da kaže, da li tekst sadrži pretnju, da li su tekst pisala dva autora, da li je tekst napisan ili izgovoren, da li je priznanje iznuđeno, da li je priznanje falsifikovano, da li osumnjičeni govori istinu i tako dalje.

Da bi rešio navedene probleme, odnosno, pronašao odgovore na sporna pitanja, forenzičar lingvista crpi znanje i tehnike iz odgovarajućih lingvističkih disciplina kao što su fonetika (kako se proizvode i primaju glasovi), morfologija (građenje reči), sintaksa (građenje sintagmi i rečenica, semantike (značenje reči), pragmatike (značenje reči sa stanovišta govornika), teorija govornih činova (kako delamo rečima), analiza diskursa (kako nastaju veće komunikacijske celine od rečenice), dijalektologija i sociolingvistika. Koje će analize i tehnike biti upotrebljene, uslovljeno je prirodom sudskog slučaja.

3. Uporedni prikaz forenzičke lingvistike u pravu i kriminalistici

Kao što smo istakli, forenzička lingvistika istražuje upotrebu jezika u sudnici, jezik opštih pravnih akata, upotrebljen jezik koji se koristi kao dokaz u građanskim sporovima i kada je upotrebljen jezik u krivičnim

¹⁴ U svetu se upotrebljava naziv *forenzički lingvista* (forensic linguist) za lingviste koji se bave forenzičkom lingvistikom. U daljem tekstu biće korišćen termin *lingvista* sa značenjem *forenzički lingvista*.

slučajima dokaz. Zadržaćemo se na poslednje dve oblasti, ne zato što su jezik u sudnici i pravni akti manje važni, već zato što su krivične i građanske parnice predmet istraživanja u radu.

3. 1. Građanski sporovi

Većina građanskih sporova zapravo su bitke koje se vode povodom značenja reči. Glavno pitanje za forenzičkog lingvistu u nekom sporu nije da poboljša jezik ugovora već da protumači značenje spornih delova ili rečenica u ugovoru (Shuy, 2007).

U sporovima koji se vode povodom ugovora primenjuje se znanje semantike, gramatička referencija i struktura diskursa. Polise osiguranja su tipičan primer problema koji se javljaju u ovoj oblasti. Piscu ovih polisa mogu da se trude da ih napišu jasno i precizno, ali ponekad nemaju uspeha, često zato što pokušavaju da uklope ceo tekst u nekoliko reči za šta bi duži tekst više odgovarao.

Ugovori, međutim, nisu jedina oblast građanskog prava gde lingvistika može da ima važnu ulogu. U sporovima koji se vode povodom upozorenja na raznim proizvodima takođe ima mesta za lingvističku ekspertizu. Takva upozorenja često nisu dovoljno jasna o opasnosti proizvoda, već sadrže indirektnost ili zaključivanje na osnovu konteksta.

Advokati koji rade na slučajevima zaštitnih znakova kompanija, često traže od forenzičara lingvista da utvrde da li naziv proizvoda koji je prva kompanija upotrebila i naziv koji je neka druga kompanija kasnije upotrebila, zvuče isto, izgledaju isto i prenose isto značenje. U ovakvim slučajevima forenzičar lingvista primenjuje svoje znanje iz morfologije, sintakse, semantike i pragmatike (Shuy, 2002).

3. 2. Krivični i kriminalistički slučajevi

Pre nego što su razgovori sa osumnjičenima, svedocima i razgovori u kriminalističkim operacijama počeli da se snimaju na magnetofonsku traku, za sudove, u skoro svim zemljama, bilo je izuzetno teško da dokažu izvesne kriminalne radnje ukoliko službenik policije nije bio lično prisutan kada se taj delikt dogodio ili ukoliko očevici ne bi svedočili o tom događaju. Snimanje razgovora je sve to promenilo.

Presretanje i snimanje razgovora u Americi počinje 1968. godine donošenjem zakona *Standards Relating To Electronic Surveillance* (Shuy, 1993), prvo na federalnom nivou (Shuy, 1993), da bi mnogo godina ka-

snije i lokalna policija počela da izvodi tajne operacije u kojima su prikri-veni islednik (undercover agent) i svedok saradnik nosili skrivene mikrofone i bili uključeni u razgovore sa osumnjičenim osobama.

Autor Shuy u svom radu *Linguistics in the American Courtroom* navodi da su prve osumnjičene osobe u tim razgovorima bili potencijalni kriminalci nazvani "white collar" (u naučnoj teoriji i stručnoj praksi ovaj termin se prevodi kao kriminal bele kragne ili belog okovratnika), odnosno, državni službenici za koje se pretpostavljalo da učestvuju u raznim zaverama, nude ili primaju mito, iznuđuju novac i u mnogim drugim krivičnim delima koja čovek čini upotrebom jezika (*language crimes*)¹⁵, a ne fizičkim nasiljem. Ubrzo je policija na lokalnom nivou počela da snima razgovore sa osumnjičenima na magnetofonsku traku. Policijska saslušanja, ispitivanja i navodna priznanja počela su da se koriste kao dokaz u sudskim postupcima. Ovakva praksa otvorila je vrata lingvističkoj analizi tih događaja.

U Engleskoj su razgovori sa osumnjičenima počeli da se snimaju na magnetofonsku traku tek 1984. godine kada je donet nov zakon *Police and Criminal Evidence Act* (PACE)¹⁶. Kultard (Coulthard, 2002) navodi da je pre donošenja tog zakona policija u Engleskoj standardno beležila jezički dokaz zapisivanjem. Službenici policije morali su da zapisuju sve što osumnjičeni kaže od reči do reči i mogli su da beleže dve vrste dokaza: razgovor sa osumnjičenim, kada su morali da zapisuju i svoja pitanja i odgovore osumnjičenog, i iskaz, kada je osumnjičeni diktirao svoju verziju događaja tokom čega službenicima policije nije bilo dozvoljeno da postavljaju pitanja. Međutim, ovaj način uzimanja iskaza vodio je raznim zloupotrebama. *Osumnjičeni su neretko tvrdili da su im službenici policije postavljali pitanja i potom taj dijalog beležili kao monolog*. Snimanje razgovora sa osumnjičenima je sve to promenilo i danas je moguće proveriti istinitost raznih tvrdnji, na primer, kada okrivljeni tvrdi da je njegovo priznanje iznuđeno.

U krivičnim slučajevima jezički materijal koji se analizira uključuje audio i video zapise razgovora u tajnim operacijama, transkripte tih razgovora koje pravi policija, optužnice, naloge za pretres, policijske izvešta-

¹⁵ Rodžer Šaj je prvi upotrebio naziv *language crimes* da označi kriminalne radnje koje ljudi čine isključivo upotrebom jezika (podmićivanje, navođenje na ubistvo, prećenje, iznuđivanje) i detaljno ih opisao u svojoj knjizi *Language Crimes* (1993).

¹⁶ <http://police.homeoffice.gov.uk>

je o kontaktima sa okrivljenima, pisane izveštaje o svedocima (svedočenja), audio i video zapise informativnih razgovora i saslušanja u policiji i transkripte tih razgovora, pisane poruke koje se odnose na krivična dela kao što su preteća pisma, zahtevi za otkup u slučajevima kidnapovanja, oprostajna pisma u slučajevima samoubistava i dr. U slučajima koji se odnose na utvrđivanje profila autora pretećih pisama i poruka u slučajevima otmice, rezultati sociolingvističkih istraživanja mogu da pomognu da se utvrdi piščevo regionalno poreklo, nacionalna pripadnost, socioekonomski status, godište, pol, nivo obrazovanja, zanimanje... Kada je u pitanju podmićivanje, lingvisti primenjuju teoriju govornih činova da utvrde da li je ponuđen, odnosno, prihvaćen mito.

Ukratko, forenzička lingvistika je primena lingvističkih saznanja i tehnika u rasvetljavanju onih kriminalnih radnji koje čovek čini isključivo upotrebom jezika. Forenzičari lingvisti mogu da pomognu u rešavanju svih onih slučajeva gde je sporno značenje reči, rečenice ili teksta, autor teksta ili govornik, bez obzira na vrstu spora (krivični ili građanski), sudski postupak (pretkrivični, krivični ili žalbeni), ili stranu koja ga angažuje (tužilac ili odbrana).

4. Neki domeni forenzičke lingvistike

U početku su forenzičari lingvisti proveravali autentičnost zabeleženih razgovora u policijskim zapisnicima. Međutim, u poslednjih dvadeset godina forenzička lingvistika se vidno razvila kako u pogledu broja ljudi koji se njom bave tako i u pogledu broja disciplina i poddisciplina u okviru njenog domena. Područja na kojima su rezultati forenzičkih lingvističkih istraživanja našli svoju primenu su sledeća:

4. 1. Forenzička fonetika: Identifikacija govornika

Forenzička fonetika je deo fonetike, nauke o fizičkim i fiziološkim svojstvima glasova, koja se primenjuje u slučajevima u kojima je identifikacija govornika (npr. na osnovu telefonskih poziva) značajna za razrešenje određenog krivičnog dela.

Identifikacija govornika se primenjuje od trenutka kada su izmišljeni uređaji za snimanje. Fonetičari su otkrili neke akustičke karakteristike koje mogu da pomognu u identifikovanju individualnih obeležja govornika. Identifikacija govornika je naročito korisna u postupku eliminacije osumnjičenih. Neki značajni slučajevi uključuju lažne telefonske dojave inter-

ventnim službama, seksualno uznemiravanje telefonskim putem, pljačke banaka u kojima su pljačkaši maskirani ali snimljeni, telefonski pozivi otmičara, krivična dela u mraku (npr. silovanje) kada žrtva ne može da vidi, ali može da čuje počinioca i drugo.

4. 2. Utvrđivanje autorstva

Povećana upotreba elektronskog pisanog medija uključujući e-mail, SMS poruke i upotreba „ink jet“ štampača na račun pisaće mašine i sve ređa upotreba olovke smanjuje mogućnost utvrđivanja autorstva pomoću tradicionalnih tehnika analiziranja dokumenata i povećava potrebu za forenzičkom lingvističkom ekspertizom u ovoj oblasti.

Analiza autorstva se u početku odnosila samo na književne tekstove. Međutim, u poslednjih nekoliko decenija ova analiza se upotrebljava kao pomoćna tehnika u policijskim istragama u svrhu otkrivanja autora raznih pretećih pisama, zahteva za otkup u slučajevima kidnapovanja, oprostajna pisma i drugo. Kao što je već pomenuto, istraživanja sociolingvistike mogu da pomognu da se otkriju izrazi koji ukazuju na autorovo regionalno poreklo, pol, godine starosti i nivo obrazovanja i drugi demografski podaci. Međutim, u većini slučajeva, ti tekstovi su vrlo kratki, a to otežava postupak identifikacije. Ponekad je jedino moguće utvrditi piščevo regionalno poreklo. Ova praksa se pokazala od velike pomoći policijskim službama u postupku eliminacije osumnjičenih.

Međutim, kada je reč o autorstvu, važno je istaći da postoji razlika između fizičkog stvaranja teksta i kreiranja njegove sadržine. Ima slučajeva gde ne postoji dilema da li je tekst napisala određena ruka ili izgovorio odgeđeni glas, već se postavlja pitanja ko je stvarni *autor* te *poruke*. Najočigledniji primeri takvih sumnji su oprostajna pisma samoubica - da li je samoubistvo ili je u pitanju ubistvo. Identifikovanje autora teksta podrazumeva i utvrđivanje da li je tekst nastao pod prinudom (da li je nekom naredeno šta da napiše ili izgovori, na primer: da li osumnjičeni spontano priznaje ili naglas čita priznanje koji je službenik policije unapred pripremio).

4. 3. Forenzičko tumačenje

Telefonski pozivi, tekstovi, video snimci na You-tube, web stranice i e-mailovi koji mogu biti poslani bilo kuda, brzi razvoj tehnologije, naročito telekomunikacija i internet mreže govore da se stopa kriminala pove-

ćava, planira, organizuje i dešava na globalnom nivou. Drugim rečima, za veći deo ovog kriminala, tradicionalne političke, jezičke, kulturne i geografske granice više ne postoje. To predstavlja teškoću pri identifikaciji govornika i autora, analiziranju diskursa, transkribovanju i prevođenju dokaza. Dalje, lagodna turistička putovanja, potrebe onih koji putuju zbog nekih drugih razloga (npr., zahtev za azil), postojanje velike populacije imigranata i izgnanika utiče na mogućnost incidenata koji zahtevaju angažovanje tumača.¹⁷

Ovakvi izazovi za lokalnu i globalnu policiju tek su počeli. Na primer, ne tako lak zadatak utvrđivanja jezika kojim neko govori i pretpostavke (često pogrešne) o autentičnosti transkribovanih i prevedenih podataka ili dokaza predstavljaju probleme kako policiji i sudovima tako i osumnjičenima, žrtvama i svedocima. Uloga forenzičkih prevodilaca u pravosudnom sistemu postaje sve važnija, a njihova pomoć sve neophodnija.

4. 4. Forenzička transkripcija

U nekim pravosudnim sistemima davanje iskaza se snima audio i video uređajima. Da bi se taj iskaz mogao upotrebiti na sudu, neophodno je govoreni materijal preneti u pisanu formu. Pošto službena lica nisu obučena za pravilno formiranje transkripcije razgovornog jezika, često se događa da pripišu nameru ili radnju pogrešnom govorniku, izostave reči ili sintagme koje su na traci ili dodaju reči koje se ne pojavljuju na traci. Ovakve greške često dovode do pogrešnog tumačenja značenja. Ispravljane transkripata je deo analize diskursa.¹⁸ Policijske službe često angažuju forenzičare lingviste da rade transkripciju snimljenih razgovora jer su snimci često lošeg kvaliteta.

¹⁷ Na inicijativu dr Kate Storey-Whyte osnovano je udruženje Forensic Linguistics Interpreting Translation Executive, FLITE u januaru 2009. godine, koje okuplja praktičare forenzičke lingvistike i forenzičkog prevođenja iz celog sveta. Sveukupno pitanje ljudskih prava koja se tiču jezika (uključujući i pravo na pošteno suđenje) je osnovni princip ovog udruženja. Autor ovog rada je jedan od članova-osnivača FLITE i predstavnik za Balkan. Više o ovom udruženju: <http://flite.giving.officelive.com/default.aspx>.

¹⁸ Diskurs je komunikacijska celina veća od nivoa rečenice. Razlikujemo govoreni i pisani diskurs. Govoreni diskurs se deli na monolog (npr., politički govor), i dijalog, dok se pisani diskurs odnosi na razne vrste pisanog i štampanog materijala (Savić, 1993).

4. 5. Forenzička analiza diskursa

"Između onog što sam čuo na audio traci i pročitao u transkriptu postoji sto dvadesetpet razlika". Ovo je izjavio forenzičar lingvista (Shuy, 2005) dok je svedočio kao svedok odbrane. Ovom izjavom forenzičar je započeo svoju analizu i ukazao na pet glavnih propusta koje je napravila policija, a to je dovelo do oslobađajuće presude.

Analiza diskursa, u kontekstu svedočenja na sudu, predstavlja analizu razgovora snimljenih na audio i video trakama koje se koriste kao sudski dokaz. Preciznim slušanjem i tumačenjem onoga što je rečeno na snimcima, analitičar (forenzičar lingvista) diskursa može da pokaže ko vodi glavnu reč, odnosno, kontroliše ono o čemu se govori, ko uvodi novu temu u razgovor, ko potencira istu temu, šta je govornik nameravao da kaže i tako dalje.

U prekrivičnom postupku policiji je potrebno/nužno mišljenje specijaliste za razgovore snimljene na audio traci (na primer, da li se to što je rečeno može protumačiti na više načina) ili pomoć pri odabiru tehnika vođenja razgovora sa osumnjičenima: kojim pitanjima dobiti validno priznanje, odnosno, priznanje koje odbrana ne može da obori na sudu. S druge strane, analiza diskursa može lako da otkrije kako policija upotrebljava ili zloupotrebljava razne konverzacijske strategije (Shuy, 2005) poput postavljanja dvosmislenih pitanja, netačno preformulisavanje činjenica, namerno ubacivanje irelevantnih informacija, navođenje osumnjičenog, okrivljenog šta da kaže, i drugo.

4. 6. Jezik obmane

Posmatrano kroz istoriju, većina istraživanja koja su se bavila pitanjima obmane bila su usredsređena na otkrivanje obmane na osnovu neverbalnog ponašanja. Međutim, čak i kada su učesnici u tim istraživanjima mogli da identifikuju verbalne naznake, oni su se skoro uvek oslanjali na neverbalno ponašanje kada su ocenjivali obmanu. Pošto su psiholozi među prvima počeli da istražuju ovaj fenomen, sasvim je prirodno što su se istraživanja usredsredila na psihološka obeležja koja prate obmanjivo ponašanje, a ne na sam jezik.

Pored istraživanja koja su ispitivala neverbalne indikatore obmane, izvedeni su brojni eksperimenti koji su testirali sposobnost ljudi da otkriju obmanu. Rezultati eksperimenata koji su do sada izvedeni, nisu optimistični po pitanju sposobnosti ljudi da otkriju laži i obmanu. Jedan ta-

kav eksperiment izveli su čuveni američki psiholozi Ekman i O'Sullivan. Testirani su pripadnici američke tajne službe (American Secret Service), agenti FBI i CIA, službenici državne bezbednosti, pripadnici DEA (Drug Enforcement Administration), kalifornijska policija i sudije, psihijatri i studenti. Sem pripadnika tajne policije (Secret Service), nijedna druga profesija nije postigla značajne rezultate (Ekman i O'Sullivan, 1991). Prema svim dosadašnjim istraživanjima ljudi su se pokazali kao vrlo loši detektori laži

Da li forenzička lingvistička analiza može da identifikuje laži i obmanu? Forenzički lingvista (kao ni bilo ko drugi) ne može da prodre u ljudske misli i namere, ali kada jezik koji je neka osoba upotrebila postane dokaz protiv nje ili njega, moguće je proveriti da li u tom jeziku ima nedoslednosti. Većina lažljivaca nije sposobna da drži sve pod kontrolom naročito tokom složenih i dugih ispitivanja u policijskoj stanici. Negde se „okliznu“ i postanu nedosledni u svojim tvrdnjama. A kada to učine, mogu biti uhvaćeni u iznošenju kontradiktornih informacija (Shuy, 1998). Forenzičar lingvista može da ukaže, putem analitičkih kategorija i pristupa koji su nepoznati policiji, kada je govornik dosledan ili nedosledan.

5. Forenzička lingvistika u pravnoj i kriminalističkoj teoriji i praksi u Srbiji

U pravnoj i kriminalističkoj teoriji u Srbiji, ova oblast za sada, nema svoje mesto u otkrivanju, istraživanju i ekspertskom tumačenju tragova, iskaza svedoka, osumnjičenih, optuženih i osudjenih osoba, za učešće u događajima, bilo da su oni iz krivičnopravne, prekršajne ili građanskopravne oblasti. Naime, ona se u našoj pravnoj i kriminalističkoj teoriji i praksi ne izučava, odnosno ne postoje stručne ili akademske kao ni specijalističke studije koje bi omogućile razvoj kadrova i znanja, ove tako potrebne oblasti.

U vremenu razvoja i primene sve sofisticiranijih prikrivenih kriminalističkih operacija, tehnologija i kriminalističkih metoda za prikupljanje obaveštenja (podataka i informacija), obezbeđenje tragova ili dokaza za pokretanje krivičnih postupaka, protivu osoba za koje se sumnja da pripremaju, učestvuju ili da su učestvovala u kriminalnim deliktima, ne poznavanje metoda i tehnika forenzičke lingvistike, kako sa aspekta dokazivanja tako i sa aspekta odbrane, sa jedne strane, bitno utiče na validnost samih dokaza kojima se dokazuje krivica osobe u krivičnom postupku, a sa druge strane, umanjuje mogućnosti i

pravo korišćenja svih znanja kako bi se dokazla nevinost osobe kojoj se stavlja na teret činjenje određenog kriminalnog delikta.

U ovom radu pažnju ćemo posvetiti krivičnompravnom i kriminalističkom aspektu, koji zahteva, rekli bismo, hitnu primenu znanja forenzičke lingvistike. Naime, članom 232 Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije,¹⁹ zakonodavac je propisao primenu mere elektronskog nadzora telekomunikacija, kojom prilikom nastaju elektronski zapisi presretnutih razgovora. Ovu meru mnogi smatraju "revolucijom u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela i krivičnom progonu, s obzirom na tehničke mogućnosti i na obim njene primene". Takođe, sa druge strane stoji se na stnovištu da je ova mera najplodnije tle za nerazumevanje stvarnih činjenica u pogledu razgovora koji se presreće. Razume se, sama po sebi ova mera nema ništa sporno, ali je u članu 233 istog Zakonika u stavu 2 propisano: „istražni sudija može odrediti da se snimci dobijeni upotrebom tehničkih sredstava u celini ili delimično prepisu i opišu". Ovo je ključna vododelnica gde znanja forenzičke lingvistike imaju nužno mesto kako u pravu tako i u kriminalistici.

Prenošenje (prepisivanje i opisivanje) elektronskih ili audio i video zapisa sa trake u pisani oblik, može bitno da utiče kako na otežavajuće, tako i na olakšavajuće okolnosti, odnosno na dokaze optužbe i dokaze odbrane. Time se nameće ono što je od ključne važnosti za poštovanje ljudskih prava osoba protivu kojih se ili prema kojima se ova mera primenjuje, ko to treba/može da učini? Naime, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i slobodama propisano je da "pojednici (građani) mogu biti podložni jedino zakonima, ne i drugim ljudima." Takođe, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama nedvosmisleno ukazuje na potrebu ..., nepristrasnog odnosa službenih aktera krivičnog postupka..., da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju kako činjenice koje terete, tako i one koje idu u korist osumnjčenog, optuženog ili okrivljenog."

Ako u našoj pravnoj i kriminalističkoj praksi provejava stanovište da "..., zvučni, snimci sprovedenih mera uvek mogu imati načelni dokazni kredibilitet, bilo da se radi o određenim priložima klasičnim zapisnicima o sprovedenim merama, bilo da je to jedini način registrovanja tih dokaza", što po Zakoniku ne bi bilo moguće. Onda se nužno nameće pitanje koji je značaj i u koju kategoriju ?dokaza? ulazi prepisani i opisani razgovor sa nosača elektronskog zapisa, koji je nastao primenom mere iz člana 232 navedenog Zakonika, a to je učinilo službeno lice koje nema znanja ni legitimaciju

¹⁹ „Službeni list SRJ“, broj 70., od 28. 12. 2001. godine.

(sertifikat legitimiteta i legaliteta) kojim se dokazuje profesionalna ?specijalizacija ili ekspertnost? za preduzimanje navedene mere? Da li je to za istražnog sudiju i javnog tužioca isprava, tj. specifični materijalni dokaz, koji im omogućava stavljanje zahteva za sprovođenje istrage, razume se pre toga preduzimanje mera lišenja slobode osobe ili osoba prema kojima je mera preduzeta/doneta, dakle određivanje zadržavanja, a ne retko i pritvora? Mi bismo rekli, da u ovakvim pristupima, na osnovu mnogih primera iz svetske pravne (sudske) i kriminalističke (policijske) prakse, kada službeno lice preduzima prepisivanje i opisivanje elektronskog zapisa presretnutog razgovora na osnovu naredbe suda, u najboljoj veri usled neznanja, može doći do povrede osnovnih prava lica prema kojima se ta mera preduzima, a svetska praksa kako pravna tako i kriminalistička, na to upozoravaju, osnovano. Mi ovde govorimo o opasnosti koja se može uočiti mnogo kasnije u postupku, i posledici koje iz toga mogu proizaći i teškoća sa kojima se može suočiti, ne samo osoba (građanin) prema kom se procesne mere primenjuju, već i krivični postupak koji se pokreće i vodi.

U svom radu istraživač (Marx, 1992.)²⁰ Law and Social Change: kažu da su tajna sredstva i metode koji su neophodni procesni, kriminalistički i policijsko-taktički instrument za suzbijanje kriminala i dokazivanje učešća u kriminalnom deliktu: dinamit u demokratiji. Oni dalje nastavljaju, dinamit ima velike prednosti i stvara pozitivne efekte, ali se mora koristiti krajnje oprezno, i samo u granicama zakonskih normi.?

Težnja da se u Srbiji izgradi delotvorniji pravni sistem proizilazi iz nastojanja da se kazni svaki izvršilac kriminalnog delikta, odnosno da mu se onemogući da izbegne krivični progon za učinjeni kriminalni delikt. To je, svakako u interesu zaštite osnovnih vrednosti pojedinca, društva, države i međunarodne zajednice. Međutim, to zahteva i poštovanje prava osoba kojima se stavlja na teret izvršenje kriminalnog delikta, da mogu koristiti sva dostignuća nauke u cilju dokazivanja svoje nevinosti, gde forenzička lingvistika ima svoje mesto. Dužnost je na strani onoga koji tereti, da obezbedi stručna lica koja su prema zakonom propisanom postupku stekli legitimitet i legalitet, da prepisu i opišu elektronski zapis sa nosača, prenoseći ga u pisani oblik na papir već u fazi kada tu meru sprovodi organ unutrašnjih poslova, po naredbi suda.

²⁰ Marx, G: Law Social Change, 1992., p. 11, navedeno prema- Jumbart, C.: National and international aspects of undercover policing, *The Police Journal*, 4/95., p. 314.

Zaključno razmatranje

Ogroman korpus istraživačkih radova u oblasti forenzičke lingvistike i brojni sudski postupci pružaju dokaz o vrednosti forenzičke lingvistike i lingvističkog znanja u pravnoj i kriminalističkoj areni. Interdisciplinarna istraživanja i saradnja između forenzičkih lingvista, pravnih i kriminalističkih stručnjaka mogu da pomognu u utvrđivanju nevinosti ili krivice i doprinesu sveukupnom poboljšanju kriminalističkih znanja i pravosudnih presuda.

Forenzička lingvistika je, kao što smo videli u ovom radu, važna i korisna za kriminaliste, pravnike i sveukupni pravosudni sistem i pravdu u jednoj državi. Kako za one koji prikupljaju dokaze kojima terete, tako i za one koji imaju ulogu da brane. U razvijenim državama ona je odavno inkorporirana u pravosudni i policijski sistem.

Činjenica da forenzička lingvistika još uvek nema svoje mesto u pravnoj i naročito u kriminalističkoj i policijskoj teoriji i praksi u Srbiji, govori sama za sebe. Nepostojanje specijalista iz ove oblasti u policiji, je posledica nemogućnosti da se spozna šta se podrazumeva pod otvorenom problemskom sistematizacijom za napredak savremene policijske delatnosti.

Uvođenje savremenih metoda za borbu protiv kriminala, nužno zahteva i zapošljavanje specijalista iz ove oblasti. Prepisivanje ili opisivanje presretnog razgovora iz elektronskog oblika u pisani- na papir od strane službenika drugih profila, a ne forenzičara lingvista, ne doprinosi efikasnosti ni kriminalističkog ni krivičnog postupka.

Lidija Nikolić-Novaković
Dragan Manojlović, PhD

FORENSIC LINGUISTICS -COMPARATIVE LEGAL AND CRIMINALISTIC ASPECTS-

This paper gives an overview of the history and development of Forensic Linguistics, which, in the last 40 years, has been applied in police investigation and legal disputes for the purpose of solving criminal and

civil cases. It outlines main areas of application, world leading experts and two famous cases in which Forensic Linguistics played an important role.

Key words: forensic linguistics, speaker identification, authorship attribution, author identification, statement analysis, linguistic evidence, audio recordings, criminal case, civil case.

LITERATURA

- Bugarski, Ranko (1996). *Lingvistika u primeni*. Beograd, Čigoja.
- Coulthard, Malcolm (1992). *Forensic Discourse Analysis, in Advances in Spoken Discourse Analysis*. UK: Routledge.
- Coulthard, Malcolm (2002). *Whose voice is it? Invented and concealed dialogue in written records of verbal evidence produced by the police*, in J. Cotterill (ed), 19-34.
- Eades, Diana (2000). *I don't think it's an answer to the question: Silencing Aboriginal Witnesses in Court*. *Language in Society*, 2000, 5, 2, 161-195.
- Ekman, Paul, & O'Sullivan, M., (1991). *Who can catch a liar*. *American Psychologist*, 46, 913-920.
- Gibbons, John (2003). *Forensic Linguistics: An Introduction to the Language in the Justice System*. Oxford: Blackwell.
- Jumbart, Cristian (1995). National and international aspects of undercover policing, *The Police Journal*, 4/95.
- Kniffka, Hannes (ed.). (1996). *Recent developments in Forensic Linguistics*. Frankfurt: Peter Lang.
- McMenamin, Gerald R. (2002). *Forensic Linguistics: Advances in Forensic Stylistics*. CRC Press.
- Olsson, John (2004). *Forensic Linguistics: An Introduction To Language, Crime and the Law*. London: Continuum.
- Solan, Lawrence M. (1998). *Linguistic experts as semantic tour guides*. *Forensic Linguistics: The International Journal of Speech, Language and the Law* 5 (2) 1998, 1350-1771. University of Birmingham Press.
- Shuy, Roger W. (1993). *Language crimes*. Oxford: Blackwell.Ltd.
- Shuy, R. (1998). *The Language of Confession, Interogation and Deception*. London: Sage.
- Shuy, Roger. (2002). *Linguistic Battles in Trademark Disputes*. Houndmills, UK: Palgrave

- Shuy, R. (2005). *Creating Language Crimes: How Law Enforcement Uses and Misuses Language*. Oxford University Press.
- Shuy, R. (2006). *Linguistics in the Courtroom*. Oxford University Press. Macmillan.
- Shuy, R. *Linguistics in the American Courtroom*. Language and Linguistics Compass, 1/1-2 (2007): 100-114, 10.1111/j, Blackwell Publishing Ltd.
- Svartvik, Jan (1968). *The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics*. Göteborg: University of Gothenborg Press.
- Tiersma, Peter (1999). *Legal Language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije "Službeni list SRJ", broj 70., od 28. 12. 2001. god.